

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЗААКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРЕДМЕТНОМУ ПОЛІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

PLACE AND ROLE OF NON-ACADEMIC EDUCATION IN THE SUBJECT FIELD PHILOSOPHY OF EDUCATION

Г. В. Жукова

Актуальність дослідження. *Позаакадемічний підхід до реалізації освіти і зростаюча цінність безперервної освітньої діяльності дорослих загострюють необхідність орієнтації недержавних структур до здійснення функцій науково-методичного керівництва та управління освітою. Система освіти, яка існує в українському суспільстві, не завжди орієнтована на прагматичність, на подолання тенденцій деструктивної поведінки людей, тому не дає в масштабах країни бажаного ефекту. Позаакадемічна освіта може вирішити ці проблеми, бо засоби її впровадження сприяють самовираженню людей, розкриттю гармонійних зв'язків, які виступають у вигляді діалогічного спілкування людини і освіти, що виводить за межі окремої суб'єктивності, сприяють розгортанню справжньої сутності людини, тобто її самореалізації.*

Постановка проблеми. *Чи може вирішити позаакадемічна освіта питання світоглядних орієнтирів людини, її позитивних освітніх спрямувань?*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Питання позаакадемічної освіти порушувалися вченими В. Андрущенко [1] Р. Андрюкайтене [2], М. Берковіц [10], В. Воронковою [2], О. Кивлюк [3], В. Нікітенко [2], В. Рябченко [5] та іншими.*

Постановка завдання. *Зміст освіти залишається нереалізованим, якщо не виникає процес активного, зацікавленого її освоєння з боку учнів. Але не будь-яка нова освіта може зацікавити сучасного споживача українських освітніх послуг. Тут важливо виокремити проблему усвідомлення особистістю соціальних*

Urgency of the research. *The non-academic approach to the realization of education and the growing value of continuous adult education activities exacerbate the need for non-governmental structures to be oriented towards the implementation of the functions of scientific and methodological guidance and management of education. The education system that exists in Ukrainian society is not always focused on pragmatism, overcoming the tendencies of destructive behaviour of people, so it does not give the desired effect on the country scale. Non-academic education can solve these problems because the means of its implementation contribute to the self-expression of people, the opening of harmonious relations, which act in the form of dialogical communication of the person and education, which extend beyond the individual subjectivity, contribute to the unfolding of the true essence of human self.*

Target setting. *Can non-academic education solve the issue of a person's worldviews, their positive educational trends?*

Actual scientific researches and issues analysis. *The issues of non-academic education were raised by scientists of V. Andrushchenko [1] R. Andryukaytene [2], M. Berkovits [10], O. Kivlyuk [3], V. Nikitenko [2], V. Ryabchenko [5], V. Voronkova [2] and others.*

The research objective. *The content of education remains unfulfilled unless there is a process of active, interested development by students. But not every new education can interest the modern consumer of Ukrainian educational services. Here it is important to highlight the problem of awareness of social values, social norms and cognitive tasks as*

цінностей, суспільних норм і пізнавальних завдань як чинників залучення до освіти і як рушійних мотивів освіти, самонавчання і саморегуляції освітніх інтересів.

Виклад основного матеріалу. Загострення проблеми невідповідності академічної системи освіти новим потребам суспільства і людини, недостатність існуючих структур освіти сприяли появі іншого підходу до організації освітньої діяльності – позаакадемічної. Як філософський феномен вона повністю відповідає різномірним інтересам і можливостям учнів. Позаакадемічна освіта функціонує поза межами академічної освіти, вільна від жорстких правил і регламентів, вона орієнтується на конкретні освітні запити різних соціальних, професійних, демографічних груп населення.

Висновки. Основною ознакою позаакадемічної освіти є відсутність єдиних, в тій чи іншій мірі стандартизованих вимог до результатів навчальної діяльності. Ця сфера освітньої практики зазвичай орієнтована на поповнення знань і умінь в області захоплень, підвищення кваліфікації, зміни професії із прагненням розширити культурний кругозір та набутти знання і вміння, необхідні в побуті, сфері міжособистісного спілкування, компетентної участі в різних видах соціально значущої діяльності.

Ключові слова: позаакадемічна освіта, методологія, онтологія, навчання.

factors of involvement in education and as driving motives of education, self-study and self-regulation of educational interests.

The statement of basic material. Exacerbation of the problem of inconsistency of the academic system of education with the new needs of society and man, lack of existing structures of education prevented the emergence of a different approach to the organization of educational activities – non-academic. As a philosophical phenomenon, it is fully in tune with the students' diverse interests and capabilities. Non-academic education functions outside academic education, free from rigid rules and regulations, it focuses on specific educational requests of different social, professional, demographic groups.

Conclusions. The main feature of non-academic education is the lack of uniform, to one degree or another, standardized requirements for learning outcomes. This area of educational practice is usually focused on the acquisition of knowledge and skills in the field of hobbies, professional development, change of profession with the desire to broaden the cultural outlook and acquire the knowledge and skills needed in everyday life, in the sphere of interpersonal communication, competent participation in various types of social activities.

Keywords: non-academic education, methodology, ontology, teaching.

Актуальність теми дослідження. Сучасні проблеми філософії освіти мають тенденцію підкреслювати проблеми рівності та соціальної справедливості, які стикаються з академічною і позаакадемічною системами освіти. У процесі інтеграції суспільства традиційне навчання трансформувалося у таке, яке розгортається в життєдіяльності людини, її поведінці і спілкуванні як основних формах людської активності. Теоретичний базис освіти вказує на поєднання фундаментальності інституту освіти із загальними принципами філософської науки. Багато в чому це є продовженням етичних, гносеологічних і онтологічних розвідок, які

забезпечують відтворення і розвиток компонентів створеного предметного середовища, складної системи міжособистісних відносин, соціальних інститутів і духовного життя суспільства. Людина опосередковано або прямо втілює себе в трансперсональну свідомість, якою на даний момент пронизане суспільство.

Постановка проблеми. Консервативний характер освіти поступово розмивається і відкриває реальну зацікавленість в принципово нових підходах і філософсько-освітніх побудовах на основі сукупності нових практик. Перспективи необхідності вирішення філософських нагальних питань освітньої діяльності вимагають пошуку таких одиниць життєвості, які пройдуть основною лінією через подальші перетворення. Позаакадемічна освіта відкриває нові можливості застосування освіти для формування світоглядних уявлень різних поколінь. Заради хорошої роботи молоді люди потенційно готові переїхати на інше місце проживання або отримати нову спеціальність при найменших витратах. Дорослі люди бажають мати у освоєних практичних навичках незвідані раніше потенціали. Позаакадемічна освіта може задовольнити різні потреби людей незалежно від віку, збагачуючи їхні уявлення про себе, світ, суспільство. Переконаність людьми у своїй незаперечній значимості, у тому, що їх нове знання буде дорого коштувати на ринку праці, у широкому суспільному діалозі розкриває особистісний сенс освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В цілому ряді сучасних наукових досліджень переконливо показано, що освіта розкривається в її самій своїй суті як один із загальних природних процесів в суспільстві. З цієї точки зору позаакадемічна освіта певною мірою може розглядатися в одній смисловій площині з класичною освітою. Вона, як особлива одиниця буття, яка відповідальна за самоздійснення і існування освіти, повинна вийти за межі егоїстичної відособленості академічної освіти від потреб ринку праці у напрямі до безумовної самоцінності світу і, таким чином, до самої себе – до своєї потенційної цілісності, досконалої сутності, адже саме на цьому шляху

можлива справжня гармонія особистості з самою собою і із світом. У філософії освіти перш за все розкриваються сутність понять, явищ, фактів, подій, їх природа появи та існування в освітньому процесі, який може розкриватися і в позаакадемічному освітньому напрямі: освіта сама по собі – онтологія освіти [6], як вона здійснюється – логіка освіти [15], природа і джерела цінностей освіти – аксіологія освіти [10], поведінка учасників освітнього процесу – етика освіти [14], «методи і основи освіти – методологія освіти» [13, с. 287], «сукупність ідей освіти в певну епоху – ідеологія освіти» [8, с. 112], «освіта і культура – культурологія освіти» [7, с. 11].

Постановка завдання. Освіта не може залишатися осторонь від фінансових процесів будь-якої країни через принципово іншу її природу. В сучасному світі навчання покликане примножувати знання задля всезагального збагачення. Найрізноманітніші запити людей на всіх етапах їх життя допомагають вирішувати вкорінені у суспільство проблеми, які ґрунтуються на низькому рівні безперервності освіти. У європейських країнах навчання протягом життя вже не просто орієнтир для вибудовування освітньої системи в цілому, а загальноприйнята норма.

Виклад основного матеріалу. Вузька спеціалізація людини вже не створює істотних перешкод для стратегічного цілепокладання на освітню систему, яка вибудовується з орієнтацією на інтереси особистості. Допомога розвитку змістовної лінії освіти, безпосередньо орієнтованої професійно, спрямована на задоволення запиту на збагачення духовного світу людини. Врівноважити ситуацію, що склалася, можуть зусилля по створенню умов для підтримки приватних ініціатив. Сучасна освіта, як і раніше, гостро потребує в наданні, як молодому, так і дорослому поколінню можливості індивідуалізувати освітню діяльність, свідомо увійти в процес розуміння себе і світу, розкриваючи власні смисли гуманітарного, за своєю суттю, акту пізнання. Для досягнення цього результату необхідне вибудовування освітньої діяльності на природо- і культуровідповідності та осмислення її онтологічних цілей.

Самі дорослі не вважають свій вік проблемою, вони лише вказують на деякі аспекти процесу викладання і навчання, які вимагають більшої уваги із-за специфічних фізичних і когнітивних характеристик. Дорослі учні характеризуються більш високими когнітивними здібностями, пам'ять і час реакції іноді навіть швидші. Якщо у деяких випадках дорослі можливо і приділяють більше часу навчанню, але вони часто більш точні, ніж молодші учні, і тому отримують міцніші знання. Їх навчальний процес в цілому підтримується високим рівнем мотивації, яка також супроводжується високими очікуваннями цих студентів щодо їх навчання.

Спеціаліст може задовольнити швидкі вимоги ринку праці лише тоді, коли він здатний постійно вивчати і оптимально використовувати накопичений освітній капітал. У системі освіти повинні існувати можливості для непередбаченої освіти, яка повинна відповідати новітнім потребам економіки. Навчання впродовж життя стає необхідним і важливим елементом сучасних освітніх систем, де позаакадемічна освіта в більшості випадків відіграє певну роль через самоосвіту громадян. Ця освітня система не завжди володіє ознаками організованості, систематичності, додатковості по відношенню до вже наявних знань, отриманих особистістю за межами академічної освітньої системи.

Філософія досліджує насамперед загальні питання взаємовідношення і взаємодії суспільства і системи освіти, її місце і роль у соціальній системі. Завдання будь-якої освіти полягає в тому, щоб індивід в процесі оволодіння сукупністю систематизованих знань і пов'язаних з ними навичок і умінь долучився до набору культурних цінностей, домінуючих в даному суспільстві. Одним з найскладніших питань виступає протиріччя щодо того, як застосовувати вертикаль знань – від низу до верху чи зверху донизу. Наразі акцентується необхідність того, щоб освіта, яка надається, спиралася на інтереси учнів, причому організація навчання і планування навчального плану також бажано здійснювати самими учнями. Це повинно розширити перспективи споживачів освітніх послуг в усвідомленні соціальної структури

освіти і, при необхідності, дати можливість її зміни. Освіта має постійно знаходитись у творчому русі, перебувати в єдності з потребами людей.

Разом з активним приходом на українські ринки капіталістичних освітніх відносин може з'явитися розрив між світоглядом людей із вищою освітою і громадянами, які її не мають. Для недопущення цього необхідно включити в сферу державної відповідальності неформальний сектор освіти, що дозволить визначити механізми і форми актуалізації принципу безперервності освіти, виявити підстави для реалізації потенціалу інноваційних напрямів. Це підвищить стабільність і цілісність у освітньому процесі позаакадемічності, що забезпечить розвиток творчого потенціалу особистості і всебічне збагачення її духовного світу [3].

Позаакадемічну освіту можна трактувати як неперервність навчальної діяльності, продовженої після вищої чи середньої академічної освіти. Цей підхід лежить в основі моделі підвищення рівня кваліфікованих працівників під час інтеграції формальної та неформальної освіти. Змістовний компонент позаакадемічної освіти передбачає визначення сутності програм професійної освіти, які впроваджуються, визначення форм і вибір оптимальних засобів.

Покликання позаакадемічної освіти розглядається як майданчик для апробації інновацій у формі онтологічної методології організації освітнього процесу. Ідея позаакадемічної освіти глобально ототожнюється з її місією та розглядається у категоріях досягнення істини та свободи. Саме в цьому секторі відбувається розвиток освітніх практик, концентруючи фактор різновіковості. Основними функціями позаакадемічної освіти постають дослідження та викладання спеціальностей, вирішення екзистенційних проблем та поширення духовного комунікативного життя особистості. У системі координат освітньо-суспільних відносин позаакадемічна освіта виступає формою здійснення нових ідеалів освіченості людини, уявлень про освіту, навчання, виховання, про характер змісту і цілей освіти.

Освітню діяльність позаакадемічної освіти, яка самоорганізується і в рамках якої створюються умови для культурного діалогу, можна розглядати

як освітній досвід, що дозволяє говорити про специфічні освітні ефекти. Вони є значущими не тільки для розвитку особистості представників молодого покоління, а й для дорослих учасників. Цим і пояснюється значимість глобальних змін та реформ у освіті, які починаються в галузі філософії, де осмислюється криза освіти, формулюються знання і цінності, природа суб'єктів освіти, характер їх відносин із оточуючим.

Недостатність традиційного осмислення освіти, ідея звернення до її сутності як умови повноти теоретичного дослідження приводять до виділення груп онтологічних проблем філософії освіти. Відповідно натурфілософського підходу є такі онтологічні моделі: визначення походження світу, характер складових навколишнього і вибір між діалектикою (всі предмети і речі взаємопов'язані і залежать від внутрішніх зв'язків) і метафізикою (основним є зовнішній вплив). Феноменологічний підхід відображає усвідомлені людиною цінності, заради чого вона ставить цілі і слідує їм. Це такий компонент духовного сенсу існування, який формується незалежно від суспільних цінностей і складає індивідуальну систему. «Відкриття цього сенсу життя і створення ціннісної ієрархії відбувається у кожного індивіда в його роздумах, ґрунтуючись на особистому досвіді» [1, с. 74].

Філософія освіти передбачає дихотомію знань з певним філософським ракурсом відповідно онтологічного сенсу. Важливим є присутність проблематики філософської онтології не тільки в якості імпліцитних передумов освітніх теорій, але і в її самостійному трактуванні. Побудова онтології освіти виявляє вкоріненість освіти в прагнення людини здобувати, творити та використовувати знання для добра, щастя та взагалі забезпечення свого буття. Але, у світлі сьогоdnішніх досягнень науки і техніки, які використовуються проти людства, можна сказати, що не все те, що створене для блага людства, є таким. Чинник перетворення освітніх моделей відкриває особливості сучасного соціуму як основу конкретних змін освітнього простору і формування освітнього середовища нового типу. Потрібно, щоб

«людина далекоглядно передбачала використання знань у будіванні добра і немноженні зла» [5, с. 346].

На сучасному етапі розвитку суспільства і людини все частіше спостерігається звернення до ціннісно-сміслового змісту освіти, що включає в себе образ граничних цінностей і метафізичний простір буття. Позаакадемічна освіта допомагає людині відібрати критерії вибору між глибинним і поверхневим, стійким і тим, що швидко проходить, істинним і уявним, щирим і фальшивим, необхідним і випадковим, сутністю і явищем, причиною і наслідком. Її цінність полягає в тому, що вона стає формою існування, дає людині сенс, ціннісні орієнтири, право вибору, можливість реалізувати свій потенціал, розвинути свою особистість, навчає основам інформаційних технологій і представлення знань. Пізнання першопринципів, спроба розуміння оточуючого відображає прагнення людини зрозуміти сенс свого життя. Гуманістичні цінності освітніх інститутів, реальної дійсності і людини часто розходяться. Однією з найважливіших умов продуктивної орієнтації на суть освіти є усвідомлення того, що найголовніша справа життя людини – це саме її життя, те, як вона ним розпорядиться, реалізує свої можливості. В період сталого розвитку суспільства виникає необхідність прагнути до ідеалізації світу, однією із цілей чого є тяжіння до освітньої діяльності як головної цінності [4].

Завданням освіти є розкриття ціннісного змісту реального життя, формування широких інтересів людини, які узгоджуються з дійсністю. Тільки узгодивши свої інтереси і бажання із оточуючим, вимірявши їх загальними масштабами, особистість стає такою, яку можна порівняти з іншими і тоді з'являється можливість розуміти інших людей і адекватно ідентифікувати себе в суспільстві. Освітній процес є осмисленням буття і духовного усвідомленого розвитку в процесі входження людини в загальнолюдську культуру. Освіта орієнтує людину на справжні цінності і пропонує шляхи створення самої себе, забезпечуючи можливість відкинути все випадкове, позбутися стереотипів існування, надати своєму життю

цілісність і сенс. Потреба в поєднанні якості освіти з цінностями буття особливо яскраво проявляється в сучасній реальності [12].

Освіта спирається на ідею про те, що вона може бути в певному сенсі задуманою субстанцією, яку можна розуміти і більш нейтрально, приводячи до цілого ряду онтологічних рішень. В ній потрібно максимально забезпечити зв'язок між входами та виходами, щоб вона діяла як детермінований механізм. При використанні мови системної теорії, можна сказати, що причинно-наслідкові освітні взаємовідносини фактично виникають лише у дуже специфічних системах, де немає взаємодії та втручання з контексту рекурсії. Освіта є відкритою і семіотичною системою, оскільки вона перебуває у взаємодії з оточуючим, взаємодія в ній розвивається і перетворюється у подальшу експлуатацію системи [11].

Ефективність функціонування освітньої позаакадемічної системи заключається в широкій громадській участі роботодавців освітнього співтовариства і населення. При існуючій відмінності сенсу академічної і позаакадемічної освіти, загальним моментом в них залишається увага до перенесення знань, умінь і навичок населенню, поширення структури навчання. Студент, навчаючись в університеті, пов'язаний з ним через групу, проходить визначену кількість курсів, програм бакалаврату чи магістратури [9]. Позаакадемічна освіта характеризується демократичністю, свободою і повною автономією.

Позаакадемічна освіта нейтральна, хоча наділена здатністю в процесі навчання сприймати добро і зло в залежності від установок, прийнятих в суспільстві. В ній людина розглядається як суб'єкт, що знаходиться в постійному русі, становленні, в процесі визначення самого себе за допомогою виборів і дій. Людина розглядається як вершина еволюційної драбини, вінець природи і одночасно особа чоловічої чи жіночої статі, яка наділена розумом і підкоряється чинним законам природи. Прагматичний погляд на природу людини має на увазі те, що вона перш за все істота

суспільна. Людина спостерігає, навчається, пристосовується до зовнішнього середовища, яке вона сама пристосовує до умов свого існування.

Для освіти як суспільного інституту питання про існування і роль філософії в житті людини є найважливішим, в залежності від відповіді на нього визначаються цілі, форми, методи, зміст. Онтологія спрямована на вирішення проблеми істинно існуючого в світі, вона може бути розглянута як мережа припущень, набір попередніх вірувань, які стосуються природи людини, її здібностей, відносин зі світом в житті, мистецтві, науці, освіті. Філософія освіти безпосередньо залежить від прийнятого педагогами розуміння пізнання і істини, прийнятого в філософії розуміння істини і самого пізнання, місця і ролі філософії освіти в житті суспільства. Ми можемо сказати, що філософія освіти не є зайвою або лише елітарною діяльністю відповідно розвитку навчання критичного мислення в багатьох країнах, вивчення філософії визнається як найважливіша діяльність в сучасному житті і в освіті [2]. Виникає стратегія з'єднання освіти і філософії, сутність якої полягає в єдності теорії і практики, свідомості і тіла. Взаємозалежність освіти з буттям забезпечує стійку онтологічну підставу для теорії освіти. З розвитком і відповідно трансформацією онтології, яка перетворила буття в почуття і уяву, центр уваги освітньої теорії почав переміщатися до проблеми перебудови наших уявлень. «Відбувається поворот від онтологічного до гносеологічного розуміння істини, який полягає у формуванні образу незалежної свідомості, як абсолютної пізнавальної системи відліку, а пізнавальні процедури є способами конструювання онтології – дійсність виявлялася такою, якою вона була представлена в формах пізнання» [1, с. 77].

Висновки. Швидкоплинність наукового мислення, відносин між природними і гуманітарними науками, знанням і практичною дією, традиційністю і уособленням студентами новітніх освітніх алгоритмів не може залишитися осторонь від позаакадемічної освіти. Сама філософія освіти здатна забезпечити зв'язок теорії і практики педагогічної думки з іншими

областями мислення, знанням і практичною дією. Філософська рефлексія освіти, занурення її в історико-культурний і методологічний контексти, етичне опрацювання основних ідей, проектування і здогадка цілей і змісту освіти, з'ясування нової картини світу і зміна природи людини, створення в сфері освіти гуманітарної напруженості і насиченості є формами діяльності зони філософії освіти. Традиційна освітня парадигма, котра визначила види і особливості сучасної освіти і школи, не враховує кризи культури і особистості. Відповідно глобальна мета освіти – формування не тільки знань людини, але й готовності її до життя і випробувань, до розуміння інших людей і культур. У філософії освіти людина повинна втілювати в собі два аспекти: соціалізацію і психічний розвиток, включаючи тілесний, духовний і генетичний. Позаакадемічна освіта дискретна, відповідає різним послідовним східцям соціалізації та пристосована до потреб людини і ринку праці. Щоб включитися у рух культури і підготувати людину до реального життя, освітні впливи повинні задовольняти впливи суспільних змін і самоосвіти, активно готувати освіту до впливів ззовні. Доцільність цих впливів повинна бути підпорядкована професії та індивідуальності окремого людського життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. 2009. Філософія освіти : Навчальний посібник; за заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 329 с.
2. Андрюкайтене Р., Воронкова В. Г., Кивлюк О. П., Никитенко В. А. 2017. Становление и развитие smartобщества как высокоразумного, высокотехнологического, высокоинтеллектуального. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. Вип. 71. С. 17-25.
3. Кивлюк О. П. 2017. Неформальна освіта в концепції lifelong learning. Освітній дискурс : збірник наукових праць. Випуск 1. С. 22–34.
4. Клепко С. 2010. Онтологічні проблеми в предметному полі філософії освіти. Філософія освіти. № 1–2 (9). С. 174–193.
5. Рябченко В. І. 2015. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу [монографія]. К. : Фітосоціоцентр. 674 с.

6. Ameen A., Khaleel R. K. 2012. Creation of Ontology in Education Domain. Fourth International Conference on Technology for Education. P. 237– 238.
7. Apple M. W. 2017. Cultural and Economic Reproduction in Education. London : Routledge. 374 p.
8. Banks J. A. 2015. Cultural diversity and education. Foundations, Curriculum, and Teaching. Fifth edition. Boston New York San Francisco. 353 p.
9. Bawany N. S., Nouman N. 2013. A step towards better understanding and development of university Ontology in education domain. Research Journal of Recent Sciences. Vol. 2 (10). P. 57–60.
10. Berkowitz M. W. 2011. What works in values education. International Journal of Educational Research. Vol. 50. Issue 3. P. 153–158.
11. Biesta G. 2015. On the two cultures of educational research, and how we might move ahead: Reconsidering the ontology, axiology and praxeology of education. European Educational Research Journal. Vol. 14 (1). P. 11–22.
12. Gruber T. R. 1995. Toward principles for the design of ontologies used for knowledge sharing. International Journal of Human Computer Studies. № 43, Issues 4–5, November. P. 907–928.
13. Jacobs C. 2019. Introduction to research in education. Boston : Student edition. 419 p.
14. Lau C. L. 2010. A step forward: Ethics education matters! Journal of Business Ethics. 92 (4). P. 565–584.
15. Lawson H. A. 2004. The logic of collaboration in education and the human services. Journal of Interprofessional Care. Volume 18. Issue 3. P. 118–137.

References:

1. Andrushchenko V. P. 2009. Filosofiiia osvity : Navchalnyi posibnyk ; za zah. red. V. Andrushchenka, I. Peredborskoi. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 329 s.
2. Andriukaitene R., Voronkova V. H., Kyvliuk O. P., Nykytenko V. A. 2017. Stanovlenye y razvytye smartobshchestva kak vysokorazumnoho, vysokotekhnolohycheskoho, vysokoyntellektualnoho. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. Vyp. 71. S. 17-25.
3. Kyvliuk O. P. 2017. Neformalna osvita v kontseptsii lifelong learning. Osvitnii dyskurs : zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 1. S. 22–34.
4. Klepko S. Ontolohichni problemy v predmetnomu poli filosofii osvity. Filosofiiia osvity. 2010. № 1–2 (9). S. 174–193.

5. Riabchenko V. I. Vyshcha shkola Ukrainy v zahalnotsyvilizatsiinomu konteksti: sotsialno-filosofskyi analiz z pozytsii svitohliadno-kompetentnisnoho pidkhodu [monohrafiia]. K. : Fitosotsiotsentr, 2015. 674 s.
6. Ameen A., Khaleel R. K. 2012. Creation of Ontology in Education Domain. Fourth International Conference on Technology for Education. P. 237–238.
7. Apple M. W. 2017. Cultural and Economic Reproduction in Education. London : Routledge. 374 p.
8. Banks J. A. 2015. Cultural diversity and education. Foundations, Curriculum, and Teaching. Fifth edition. Boston New York San Francisco. 353 p.
9. Bawany N. S., Nouman N. 2013. A step towards better understanding and development of university Ontology in education domain. Research Journal of Recent Sciences. Vol. 2 (10). P. 57–60.
10. Berkowitz M. W. 2011. What works in values education. International Journal of Educational Research. Vol. 50. Issue 3. P. 153–158.
11. Biesta G. 2015. On the two cultures of educational research, and how we might move ahead: Reconsidering the ontology, axiology and praxeology of education. European Educational Research Journal. Vol. 14 (1). P. 11–22.
12. Gruber T. R. 1995. Toward principles for the design of ontologies used for knowledge sharing. International Journal of Human Computer Studies. № 43, Issues 4–5, November. P. 907–928.
13. Jacobs C. 2019. Introduction to research in education. Boston : Student edition. 419 p.
14. Lau C. L. 2010. A step forward: Ethics education matters! Journal of Business Ethics. 92 (4). P. 565–584.
15. Lawson H. A. 2004. The logic of collaboration in education and the human services. Journal of Interprofessional Care. Volume 18. Issue 3. P. 118–137.